

Аликулов Бакыт Макешевичтин “Кыргыз Республикасынын чек ара коопсуздугун конституциялык-укуктук жөнгө салуу” аттуу темадагы 12.00.02 – конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу учун жазылган диссертациясына

П И К И Р

Аликулов Бакыт Макешевичтин илимий изилдөө темасы бугунку күндөгү актуалдуу маселеге арналган.

Анткени азыркы өткөөл мезгилде болуп жаткан реформалар жана процесстер коомдогу бардык социалдык институттарды камтып, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын конституциялык-укуктук статусу татаалдашкан саясий жана экономикалык шарттарда калыптанып жана такталып жатат.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасын тартипке келтирүү боюнча иш-аракеттер мамлекеттин тышкы саясатынын негизги багыты катары республиканын өз алдынча мамлекеттик түптөлүшүнүн, бекемделишинин жана өнүгүшүнүн маанилүү жана ошондой эле ажырагыс бир бөлүгү болуп саналат.

Аталган тарыхый маселелерди чечүүнүн татаалдыгы төмөнкүлөрдөн шарттарды камтыйт: биринчиден, коомдук пикирге дал келген мамлекеттик коопсуздуктун жана ошондой эле адамдын укугунун жана эркиндигинин камсыз кылынуусун гармониялык айкалыштырган Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасы тууралуу сөз болууга жана ал талаптар ишке ашырылууга тийиш эле; экинчиден, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын такталуусу жана биротоло чечилүүсү, анын ишенимдүү коргоого алынуусу оперативдик мүнөздөгү саясий, экономикалык, социалдык ж.б. мүнөздөгү татаал проблемалардын комплексин чечүүнү талап кылат; үчүнчүдөн, дүйнөдөгү жаңы геосаясий жана экономикалык шарттар мамлекеттик чек аралардын коргоого алынуусунун начарлоосуна алып келди.

Тактап айтсак, учурда Кыргыз Республикасынын түштүк аймагы этникалык, демографиялык жана аймактык туруксуздук менен мүнөздөлгөн Фергана өрөөнүндө жайгашкан. Афганистандагы жана республикага чектеш жайгашкан Тажикстандагы согуштук кагылышуулар эл аралык терроризмдин, наркобизнестин жана мыйзамсыз курал сатуунун булактарына айланды. Мындай аскердик жана саясий туруксуз шарттарда мамлекеттик чек араларды коргоого алуунун укуктук ченемдери жана чек аранын коопсуздугун камсыз кылуу маселелери өзгөчө курчуган.

Чек ара коопсуздугун камсыз кылуу маселелерине терең талдоо жүргүзүү менен изилдөөдө диссертант тарабынан Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздугун жана жалпы эле аймактагы мамлекеттер аралык тынчтыкты сактоодо өчөн төмөнкү шарттар белгиленет:

- экономикалык, саясий, аскердик кубаттуулук жана таасирлер үчүн болгон күрөш жана атаандаштыкка туруштук берүү;

- Борбордук Азиядагы саясий жараяндарга туруктуу мамиле жасоо.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын коопсуздугун камсыз кылуу боюнча нормативдик-укуктук ченемдер жана мамлекеттик иш-чаралар коомдун социалдык-саясий талаптарына көп жылдар аралыгында жооп бербей келген. Бул республикалык гана эмес эл аралык мааниге ээ татаалдашкан маселеге Кыргыз Республикасынын жана Көз Карандысыз Мамлекеттер Шериктештигинин мүчө-мамлекеттеринин геосаясий кызыкчылыктарын, аймакта түзүлүп жаткан саясий кырдаалдарды эске алуу менен мамиле жасалууга тийиш.

Азыркы учурда Борбордук Азияда (аймактык негиздерде) түзүлүп жаткан саясий-социалдык жагдайларга ылайык чек ара маселелерин тактоонун жана чечүүнүн теориялык-методологиялык негиздерин кайрадан карап жана иштеп чыгуу зарылчылыктары жаралды.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын коопсуздугун камсыз кылуунун фундаменталдык базасы республиканын мамлекеттик саясатынын башкы жана негизги багыттарынын бири. Мындай мамлекеттик деңгээлдеги саясат бардык күчтөрдү жана аракеттерди интеграциялоочу фактор катары кызмат кылып, мамлекеттик чек араларды бекем коргоого алууга, алардын коопсуздугун толугу менен камсыз кылууга багытталат. Туруктуу жүргүзүлгөн чек ара саясаты чек ара коопсуздугун гана эмес жалпы калктын тынчтыгын да камсыз кылаарын кийинки учурларда коңшу республикалар менен болгон чыр-чатактуу мамилелер ачык көрсөтүп жатат.

Диссертант Аликулов Бакыт тарабынан сунушталган диссертациялык изилдөөнүн предмети болуп Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын коопсуздугун камсыз кылуу жаатындагы мамлекеттик бийлик органдарынын ишин жөнгө салуучу конституциялык-укуктук ченемдерди анализдөө талап кылынат.

Диссертациялык изилдөөнүн илимий жаңылыгы - буга чейин Кыргыз Республикасынын чек ара коопсуздугун камсыз кылууга байланышкан мамлекеттик-укуктук жана эл аралык-укуктук маселелер комплекстүү негизде атайын изилдөөгө алынган эмес. Ошондуктан бул көйгөйлөрдү илимий багытта изилдөө зарылдыгынан улам изилдөөнүн объекти катары бул багыт тандалган.

Диссертациялык изилдөөдөгү сунушталган жоболор, тыянактар Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек ара боюнча укуктук-ченемдерине чек ара маселелери боюнча дүйнөлүк алдыңкы моделдерге, теориялык жоболорго, корутундуларга, практикалык сунуштарга таянып берилген.

Диссертациялык изилдөөнүн жоболору жана корутундулары, практикалык сунуштары мамлекеттик чек араларды бекемдөөнү, алардын чектеш республикалар менен биргеликте такталуусун конституциялык-укуктук жактан жөнгө салат; мамлекеттик чек ара маселелери тууралуу нормативдик-укуктук актылардын системага салынуусу чектеш республикалар ортосундагы гана эмес жергиликтүү калк арасындагы айрым

пикир келишпөөчүлүкөрдү да жөнгө салууга алып келет жана мындай аракеттердин натыйжасында чек ара гана эмес мамлекеттик кызыкчылыктарды да жогорку деңгээлде чечүүгө мүмкүнчүлүктөр түзүлөт.

Диссертациялык изилдөөнүн жоболорун, корутундуларын жана практикалык сунуштарын юриспруденция багытындагы мамлекет, укуктун теориясы жана тарыхы, конституциялык укук, административдик укук, эл аралык укук академиялык курстарынын окуу процесстеринде колдонулууга болот.

Жыйынтыктап айтканда, бул диссертациялык изилдөөнү өз алдынча аякталган илимий эмгек катары баалап, ачык коргоого татыктуу деп эсептеймин.

Аликулов Бакыт Макешевичтин диссертациялык изилдөөсү Кыргыз Республикасынын Улуттук Аттестациялык Комиссиясынын диссертациялык эмгектерге койгон талаптарына толугу менен жооп берет жана 12.00.02 – конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча **“Кыргыз Республикасынын чек ара коопсуздугунун конституциялык-укуктук жөнгө салуу”** аттуу темада жазылган кандидаттык диссертациясы юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу.

Илимий жетекчи, ю.и.д., профессор

Кулдышева Г.К.

